

ИСТОРИЈСКИ ОСНОВИ НЕМАЧКОГ МИЛИТАРИЗМА КАО ПОУКА ЗА ДЕМОКРАТСКЕ ПРОЦЕСЕ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ВОЈСКЕ

Владимир Баровић

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет – Одсеку за медијске студије

У раду се експлицирају историјске основице развоја и утемељења немачког милитаризма кроз векове и деценије. Детаљно се објашњавају процеси и историјска кретања која су утицала на стварање тоталитарних идеологија које значајно утичу на војну доктрину, теорију и праксу. Аутор је упоредио милитаристичке погледе на систем одбране са савременим демократским и плуралистичким моделом који посматра војску као одбрамбени сегмент друштва, а не као експанзионистичку машинерију која стреми доминацији у друштву и освајању. Зато је важно сагледати немачки милитаризам и извући реалне поуке из тог концепта идејног разматрања проблема одбране. Само је цивилна контрола и утемељење војске на демократским постулатима гарант да ће она бити сигуран ослонац демократског друштва заснованог на владавини права и поштовању људских, мањинских и осталих права која проистичу из повеле Уједињених нација.

Кључне речи: милитаризам, екстремизам, демократија, цивилна контрола, одбрана.

Увод

Без реалног сагледавања историјских кретања немогуће је структурално посматрати и објаснити тренутак у којем се као друштвени тоталитет налазимо и егзистирамо као друштвена заједница свесних и слободних бића. Историја јесте учитељица живота само ако извучемо реалне поуке, а нашем друштву оне су више него потребне. Све недаће и евидентни мултипликовани проблеми који постоје у времену транзиције и економске кризе

рефлектују се на све сегменте друштва, при чему ни систем одбране није заобиђен. Након разних лутања коначно се назире контуре савременог и модерног система одбране који је транспарентно конципиран на реалним потребама, али и привредно-економским могућностима државе. Србија је, чини се, одлучила да, као модерна државна структура, створи стратегију безбедности, као и да донесе демократске законе који ће уредити војску као гарант безбедности свих грађана и грађанки који у овој земљи живе без обзира на расну, верску, националну и било коју припадност и опредељење.

Савремени систем одбране не види војску као огољену „батину“ за спољне али и унутрашње непријатеље, јер давно је прошло виђење оружане силе као „штита и мача“ владајућег режима, већ се њена улога сагледава из једне шире визуре која подразумева, поред класичних задатака, и ангажовање на спречавању и санацији разних кризних ситуација, природних и елементарних катастрофа и непогода.¹ Зато је потребно разумети систем одбране као сложену макросоцијалну структуру у чијем сагледавању важну улогу има наука, јер се само сложеним промишљањем може правилно оценити њена улога у демократском друштву које тежи сарадњи, интеграцијима и мирној коегзистенцији са осталим друштвеним тоталитетима.

У тексту су детаљно описани почеци милитаризма који је у прошлости најтранспарентнији био у Прусској, а касније Немачкој. У другом делу рада изнета су поређења и поуке за свако друштво које тежи демократској контроли система одбране и свега што у тај сегмент друштва улази. Настојано је да се укаже колико је милитаризам, као идеолошка премиса, вишеслојан, дубоко прожет филозофијом и историјском науком која му пружа идеолошку, логистичку подршку. У другом делу текста направљена је критичка дистанца од посматране теме, са аспекта демократског поимања савремене улоге друштва у процесу демократске трансформације војске, јер историјско искуство је веома важно за превазилажење савремених проблема који се у том процесу сусрећу.

Историјски корени милитаризма

Основно обележје немачке историје током 19. века јесте ослањање на идеалистичку филозофију, али и приврженост Прусској, од 1871. немачкој држави која се уздиже на пиједестал верске догме. Немачки идеалистички филозофи и историчари поставили су темеље изучавању прошлости које има за циљ учење о држави као апсолутном отелотворењу снаге народа. Идеалистички историзам није сматрао државу само средством доминације

¹ Баровић Владимир, Теоријски оквир ангажовања електронских медија у кризним ситуацијама, МИОКО, број 2/3, септембар 2008, 20–32.

(у односу на друге нације и државе), већ као отелотворење највиших етичких и моралних вредности. Идеалистичка филозофска мисао имала је велику интегративну улогу при уједињењу немачке нације, али је имала и недостатак – створила је илузију о складу између државне моћи и етичких вредности. То је у идеолошком смислу био подстицај за немачки империјализам, а први предуслов за то било је управо уздизање немачке државе на ниво светиње, при чему је немачка историографија имала видну улогу. Да би се боље схватила генеза милитаризма, чији крајњи и најекстремнији продукт представља доминација војске над осталим институцијама у друштву, треба посветити пажњу историјском развоју идеје милитаризма. Неопходно је споменути да је немачка историографија у 19. веку поставила основе научној историографији, па је њен допринос развоју те науке неизмерно велики. Зачетник савремене историје Леополд Ранке (1795–1886) створио је норму за научни рад и начинио преокрет у историјској науци, а немачкој историографији произишлој из Ранкеове школе печат је дала пруско-малонемачка школа. Поменута историјска концепција била је прагматично средство уједињења Немачке под вођством протестантске Пруске, а насупрот католичкој Хабзбуршкој монархији која тежи истом циљу (али је поражена у рату 1866). Историјари пруско-малонемачке концепције одричу се објективног приступа прошлости (којем је тежио Ранке) и окрећу се ангажованој историји која је имала за циљ оправдање националних и државних идеолошких премиса.

Историографске основе милитаризма у Немачкој поставио је Јохан Густав Дројзен² (1808–1884), оснивач пруске историјске школе, чији је главни задатак био величање уског, војничког погледа на свет. Дројзен истиче пруски војнички деспотизам као извор морала, културе и чистоте у сваком погледу, јер нема ништа светије од служења домовини под заставом, било у миру или рату. Дројзен је много деценија пре Хитлера тврдио да народ који не живи у великој и снажној милитаристичкој држави мора пропасти, док народ који испуњава наведене услове има загарантовану будућност. У свом раду „Историја пруске политике“ Јохан Дројзен доказује да је само захваљујући ширењу војне моћи пруске државе (развијајући Бизмаркову идеју) било могуће уједињење Немачке. Чак и саму историју Дројзен посматра као посебан процес остварења моралних снага које свој највиши израз налазе у снажној, „узвишеној“, војничкој уређеној држави. Немачки милитаризам оправдава се потребама заштите слободе Немца појединца од јаке државе, која је аристократска, ауторитативна и бирократска, насупрот слабој демократији подложној променама простог, неуког и утицајима подложног пука, односно флукутативне масе, како се на милитаристички начин симплификовано посматра народ.

² Гроф Кристијан фон Кроко, О немачким митовима, Светови, Нови Сад, 2001.

Хајнрих фон Трајчке (1834–1896) немачки је историчар који након Дројзена највише доприноси глорификацији војничког и деспотског духа у научним круговима. Фон Трајчке се потпуно изгубио у агресивном пропагирању тоталитарних идеја које су на штету науке прешле у пуки журнализам недостојан једног наследника Ранкеове катедре. Трајчке је уверен да је либерализам, а посебно демократија, најобичније слабљење биолошког бића народа, а он је желео да од Немаца створи војничку нацију коју ће водити бирократија. Тај историчар је истицао да је морална дужност грађана, а посебно чиновника, да увећају војну снагу своје земље, док је Устав сматрао влашћу „тужне осредњости“. Тврдио је да је сврха државне моћи превасходно културни напредак, али се из његових излагања јасно видело да се ради само о немачкој националној култури. Искључив до крајности, Хајнрих фон Трајчке слави рат и међу првима у немачкој науци отворено пропагира расну теорију уз постављање милитаристичког концепта на пиједестал верске догме о којој је беспредметно расправљати. Као аргумент расне надмоћности Немаца Трајчке истиче пруску државну политику која је немилосрдним одгојем становништва довела до уједињења 1871. године, и створила претпоставку за даљи развој нове државе. Насупрот демократским тежњама Трајчке је идеолог немачког империјализма и зачетник тежње за великим светским утицајем уједињене Немачке након 1871. године. У стручном смислу Трајчке је једностран и у својим научним радовима користи само историјске изворе из пруских архива, чиме страну дипломатију приказује у лошем светлу, док своју државу велича и сматра је непогрешивом. Да је Трајчке поживео нашао би отелотворење војничке нације у непрегледним редовима сивих и црних кошуља, уредно постројених на бројним парадама и митинзима нацистичке партије потпуно предане милитаризму.

Учење о биолошкој надмоћи германске расе било је потпуно формирано већ крајем претпрошлог века. Добро формулисана идеологију о борби виших и нижих раса посебно је разрадио чувени поборник милитаризма, угледни аустријски историчар Хајнрих фон Србик (1878–1951). Он види покретачку снагу историје у непрекидној борби здравих виших народа који потискују подљуде неспремне да се повинују биолошким законима историје. У тој вечној борби народа једино је јака држава уређена по војним принципима способна да преживи, опстане и, дакако, пороби околне мање милитаризоване земље. У том погледу на свет свака демократски уређена творевина у старту је осуђена на пропаст. Фон Србик је поборник *науке о раси* (*Rassenkunde*), односно *науке о наследном здрављу* (*Erbgesundheitslehre*), што чини темеље расне свести коју тај историчар жели да пробуди у немачкој нацији. Раса се по тој концепцији може очувати једино ако се повремено обнавља и селекује у војним установама, односно „прочишћава“ у ратовима, што је идеја која је потпуно блиска нацистичком поимању екстремно симплификованог дарвини-

стичког разумевања човекове природе. Хајнрих фон Србик је у свом делу, насталом после пропасти нацизма, под називом „Дух и историја од немачког хуманизма до садашњости“, тврдио да је у нацистичкој историографији било здравих схватања! Сви концентрациони логори и смрт десетине милиона људи код историографа тоталитарне оријентације нису успели да промене свест и идеолошке погледе тог искреног поборника милитаризма.

Највећи историчар нацизма био је Валтер Франко, који се налазио на челу Рајхсинститута за историју који је основан 1935. године са циљем да се бави вулгарним пропагандним историописањем, које оправдава све режимске поставке, а милитаризам прихвата као најздравији концепт за васпитање омладине. Тај институт је „научно“ оправдавао учење да је Немачка пред самртном опасношћу против које се мора борити свим средствима. Тако је сваки грађанин могао читати научне историјске радове који величају идеју расе, док је једини грех према нацији – кукавичлук, тј. одбијање да се појединац повинује Фиреровој вољи и пође у бој против Јевреја, бољшевика, хомосексуалаца, асоцијалних и политички непоузданих елемената. Узор су нађени у немачкој прошлости пуној војном славом овенчаних личности из које су посебно истицани Фридрих Барбароса, краљ Фридрих Велики (Фирерова омиљена историјска личност) и цар Вилхелм Ујединитељ. Основни задатак историје био је да поучи грађане да се у демократији лако постаје слабић подложен хедонизму, док је задатак правог Немца да се угледа на херојске претке из прошлих ратова, који су пример расне свести отелотворене у вечној борби. При том се у SS-у посебно неговао историјски стручно утемељен култ мртвих и догма да историјско искуство налаже како је функција човека да убије и буде убијен. Нацистички лидери одбацили су чак и могућност научног истраживања историје од које су правили јефтину митологију, уз начело да је судбина народа идентична Фиреровој судбини. Партија је осуђивала објективно историописање као слабићку либералну извитопереност и заговарала милитаристичку историју коју је често називала „борбено знање“. У припреми тог „знања“ поменути историчари имали су (можда несвесно) великог удела, јер су се многи будући војници Вермахта још у младости одушевљавали Трајчкеом, Дројзенем и Србиком. Велики број немачких историчара ненациста, веома брзо по доласку Хитлера на власт, добро се прилагођава новоствореном режиму. Мали број људи отпуштен је из политичких разлога, а већина је одступила са катедри због расне неподобности или недовољне дозе агресивног журналистичког писања у новом стилу (како се говорило о времену нацизма). Типичан просечни Немац (који није био у Партији) био је поражавајуће равнодушан према новом Рајху. О континуитету немачке империјалне и тоталитарне експанзије писао је Фриц Фишер у делу „Захват за светском моћи“, где говори о праволинијском развоју немачке политике од Првог до Другог светског рата.

Идејни основи милитаризма

Идеологија савременог милитаризма умногоме почива на пруском милитаризму и култу смрти дубоко укорененом у свести немачког народа – најчешћа је дефиниција која се чује при размени мишљења када се говори о нацизму. Да би се боље упознала милитаристичка идеологија мора се детаљније размотрити историјско-идеолошки склоп обичног човека непосредно након Првог светског рата. Идеологија коју су савремени милитаристи и разне савремене екстремне групе преузели, и према својим потребама обликовали, већ је у једном мање екстремном облику постојала у Немачкој пре и после Првог светског рата, али није била каналисана и доведена до апсурда. Године 1921. Немачки савез ратника „Кифенхојзер“ обједињавао је 42.000 ратничких удружења са више од четири милиона чланова – ветерана.

Култ милитаризма био је изражен у уздизању војничке касте до те мере да, рецимо, ако би преминуо угледни професор универзитета, прво би у некрологу био навођен његов чин резервног поручника у некој знаменитој регименти, па тек затим његове академске титуле. Јуначка смрт се у царској Немачкој празнује и слави, у књижевности, вајарству, сликарству..., и представља апотеозу ратничке германске касте. Дисциплинованом, свесном и одважном Немцу који шири славу свог оружја супротстављена је слика малокрвног француског демократе, губитника из Седана (катастрофални пораз из 1870. када је заробљен чак и цар Француске). Тако се поема Рудолфа Александра Шредера „Немачка заклетва“, настала 1914, учила у школи и певала на слављима, да би је након 1933. нацисти изабрали за своју песму. Дела у прози која су приказивала рат у потпуно искривљеном облику, као и славне смрти проткане пангерманском митологијом била су веома читана и пожељна, како у Вајмарској републици, тако и у Трећем Рајху. Када су 1933. почеле да горе књиге „јеврејских и дегенерисаних аутора“, књиге Ериха Марије Ремарка су спаљене прве, уз поклик: „Против литерарне издаје почињене према војнику светског рата, за васпитање народа у борбеном духу! Предајем ватри књиге Ериха Марије Ремарка!“. Васпитачи народа у борбеном духу били су идеолошка претходница Хитлерових хорди, који су углавном свесно, на уметнички мање или више вредан начин, распиривали ратнички дух и подсећали на „лепоту умирања на бојном пољу“ (класичан култ смрти). Ти „васпитачи“ немачког народа били су писци Вајмарске републике: Херман Ленс, Валтер Флекс, Ханс Кароса, док су посебно значајни (у очима нациста) постали Феликс Лукснер са делом „Морски ђаво“, Густав Френсен са романом „Јерна Ула“, Вернер Бојмелбург („Група Боземилера“). Велики успех постигли су и: Клара Фибиг („Стража на Рајни“), Ханс Граим („Народ без простора“) и Горх Фока („Морска пловидба је нужна“).

Великог филозофа Ничеа (*Nietzsche*) нацисти су сматрали оснивачем свог погледа на свет (*Weltanschauung*), јер је он био противник демократије, хвалио је рат и прорицао долазак аријевског натчовека (*Übermensch*). Радо је цитиран

део из Ничеовог дела „Тако је говорио Заратрустра“, у којем се каже: „Не саветујем вам рад, већ борбу. Не саветујем вам мир, него победу. Рат и самилост учили су више добра него милосрђе“.³ Ничеова идеја о натчовеку–господару, може се прочитати у делу „Воља за моћ“ где се истиче оно за чим нацисти теже: „Смела и владалачка раса се рађа... Сврха превредновања вредности је стварање посебно снажног човека, богато обдареног интелектом и снагом воље. Тај човек и елита око њега постаће господари Земље“.⁴ То је, наравно, једностран приступ проблему, али је националсоцијалистичка мисао била позната по селективности при одабиру појединих ставова и идеја истакнутих мислилаца.

У разматрању милитаризма треба имати ширу визуру, јер није занемарљив ни уметнички утицај појединаца који својим идејним радом јасно преносе одређену поруку. Тако је, на пример, Вагнерово монументално стваралаштво побудило велику машту Хитлера, јер је уметник у својим делима актуелизовао старогерманске митове, јуначке акције старих витезова, описао гнев германских паганских хероја и богова.⁵ Од малих ногу будући фирер је напросто обожавао Рихарда Вагнера и као омиљено дело истицао „Тристана и Изолду“, али је на његову психу посебан утисак оставио „Прстен Нибелунга“, циклус од четири опере који је инспирисан народним митом „Песмом Нибелунга“.⁶ Посебну наклоност према Вагнеру Хитлер је показивао честим посетама његовој кући Вахнфриед, и сину великог уметника, Зигфриду Вагнеру. Колико је Фирер, али и врх есесовске хијерархије, био инспирисан Вагнером, најбоље говори податак да је пред крај рата основана 38. SS дивизија Нибелунг (38. SS-Grenadier-Division „*Nibelungen*“). Епски германски мотиви требало је да буду мотив Немцима да се боре до крајњег уништења, као у Вагнеровом Сумраку богова (*Gotterdammerung*), када је Хитлер издао (марта 1945) наређење о „спаљеној земљи“ – „*Verbrannte Erde Befehl*“. Ако је фашистичку милитаристичку митологију Мусолини нашао у старом Риму националсоцијалисти су своје митове препознали у старогерманском предању, уметнички обликованом у Вагнеровим делима.

Милитаристичка мисао и идеологија неизмерно много дугују двојици људи који по етничкој припадности нису били Немци, али су нацизму и милитаризму допринели више него било који рођени Баварац или Прус. Ти инспиратори предстојеће планетарне несреће били су француски дипломата и писац гроф Жозеф Артур де Гобино⁷ (1816–1882) и енглески поданик Хјустон Стјуарт Чембрлен. У свом делу „Есеј о неједнакости људских раса“ (*Essai sur l'Inegalite des Races Humaines*)⁸ гроф Гобино дао је теоријске основе идеји расизма која је често представљала неизоставну карику милитаризму. То дело расистичке квазинауке иза-

³ Ниче Фридрих, Тако је говорио Заратрустра, Дерета, Београд, 2003, 76.

⁴ Исто, 125.

⁵ Алберт Шпер, Сјећања из Трећег рајха, Отокар Кершовани, Ријека, 1981.

⁶ Елена Примићерио, Нибелунзи, легенда о Сигфриду и Лоенгрину, Београд, 1968.

⁷ Ернст Nolte, Фашизам у својој епохи, Просвета, Београд, 1990.

⁸ Клод Давид, Хитлер и нацизам, Плато, Београд, 1999.

шло је у четири свеске, у Паризу између 1853. и 1855. године, у којима је објашњена важност животне снаге за аријевску расу – надљуде. Нацисти су његову теорију радо прихватили, али су је, такође, делимично и превидели, јер Гобино наводи да постоје три расе: бела, црна и жута, од којих је бела најмоћнија. Чисти аријевци који имају најизраженије расне карактеристике живе на северозападу изнад Сене и источно од Швајцарске. Њима припада и део Француза, сви Енглези, Ирци, Холанђани, становништво између Рајне и Хановера и Скандинавци. То значи да чисти аријевци нису Немци који живе на југу и истоку, али су нацисти то прећутали. Артур де Гобино је 1876. упознао Рихарда Вагнера, који је одушевљено прихватио идеологију расистички настројеног Француза, који је добио много поклоника у Немачкој где је организована мрежа Гобинових друштава.

Хјустон Стјуарт Чембрлен (1855–1927) био је син енглеског адмирала и нећак знаменитог фелдмаршала сер Невила Чембрлена, али и зет Рихарда Вагнера. Чембрлен је био потпуно очаран немачким народом и сва своја дела је написао на немачком, од којих је најпознатије „Основе деветнаестог столећа“ (*Grundlagen des Neunzehnten Jahrhunderts*). Дело је по речима самог аутора написано у екстатичком стању обузетости демоном и представља контрадикторан приказ Јевреја. У почетку их Чембрлен сматра једином чистом расом, поред Тевтонаца који су оличење милитаристичке снаге, и каже да нису мање вредни од Немаца, да би у наставку књиге ушао у вулгарни антисемитизам, тврдећи да Христ није био Јеврејин већ аријевац. Према Чембрленовом тумачењу Тевтонац је основни елемент сваке културе, јер наводно од процента тевтонске крви у сваком народу зависи његова права вредност.

У Тевтонце је убрајао, поред Келта, и Словене. Међутим, сматрао је да су Германи најважнији елемент, и да представљају једину наду за будућност света, јер су наследили најбоље особине Грка и Индогермана, чиме стичу право да буду господари. Књига је била веома конфузна и тешка за читање, али је и поред тога продата у више стотина хиљада примерака (прво издање изашло је 1899. године), доневши велику славу свом аутору. Чембрлена је цар Виљем Други примио у свом дворцу у Потсдаму где је склопљено њихово дуготрајно пријатељство. За пропагирање пангерманских идеја и милитаризма Чембрлен је 1916. добио немачко држављанство и Железни крст, највише војно одликовање у Другом Рајху. Чембрлен је тек постхумно (умро је 1927. године) обожаван у Трећем Рајху, где је слављен као пророк, предсказатељ доласка великог вође који ће избавити немачку нацију из амбиса незнања и анархије. Био је један од првих интелектуалаца милитаризма који је Хитлеру прорекао велику будућност када су му се многи смејали и сматрали га достојним тек капларског чина, или молерског заната.⁹ Чембрлен је тешко болестан и скоро непокретан упознао младог политичара Адолфа Хитлера 1923. у Бајројту, и након разговора са њим подлегао је харизматском магнетизму будућег вође.

⁹ Франсоа де Фонтет, Расизам, Плато, Београд, 1999.

Када је постао члан малобројне Нацистичке партије Чембрлен је почео да пише чланке за страначке брошуре и новине. У знак захвалности за ангажман у партији, „Волкишер Беобахтер“ је на Чембрленов 70. рођендан издао, 5. маја 1925. године, чланак у којем велича слављениково дело „Основе деветнаестог столећа“, као еванђеље националсоцијализма. Када је тај идеолог и теоријски утемељивач нацистичке екстремистичке доктрине 1927. године умро, једина јавна личност на погребу био је Адолф Хитлер, уз изасланика бившег цара Вилхелма, који није могао доћи на сахрану због забране уласка у земљу. Може се тврдити да је Хјустон Стјуарт Чембрлен био духовни отац милитаризма у Трећем Рајху, који је у Немцима видео изабрану господарску расу, а у Хитлеру нашао идеалног вођу вагнеровске митолошке снаге.

Гобино и Чембрлен били су зачетници квазинаучне расне теорије и милитаристичке мисли, које су довеле до несагледивих и погубних последица планетарних размера. Сама идеологија милитаризма у националсоцијализму обликована је под највећим утицајем Адолфа Хитлера, што је логично с обзиром на начин функционисања екстремног покрета који је он створио. При формирању идејних погледа на свет, укључујући милитаризам, на Хитлера је велики утицај имао Дитрих Екарт, песник, алкохоличар, драмски писац, новинар, уживалац морфијума и члан ултрадесничарског опскурног Друштва Туле (*Tulagessellschaft*). Екарт је због разузданог живота завршио у психијатријској установи, али се по завршетку Првог светског рата вратио у Минхен где је као књижевник боем стекао велики број богатих пријатеља. Неколико месеци пре него што је упознао Хитлера, Дитрих Екарт је написао песму у којој је прорекао долазак Месије који ће бити човек из народа, обичан војник који ће спасити Немачку од понижења и пропасти! У задимљеним минхенским пивницама тај поета-мистичар подржавао је будућег фирера у ставовима које је стекао још у бечким данима. У аустријској престоници Хитлер је, још као младић, упознао веома распрострањен антисемитизам, али је замрзео и Словене (нарочито Чехе). Касније је писао да је са гнушањем напустио Беч, тај конгломерат нација, који је недостојан живота једног Немца. Сама помисао да са словенским младићима служи војни рок изазивала је нелагодност код младог мрзитеља свега што није немачко. У томе треба тражити корене мржње, која ће бити систематски уливана милитаризованим Немцима, а довешће до 20 милиона мртвих у Русији, 6 милиона у Пољској, као и милиона других у осталим словенским земљама. Екарт је својом елоквенцијом и широким знањем веома утицао на Хитлера, којем је говорио о завери Јевреја и бољшевика који помоћу „новембарских злочинаца“ стежу омчу око врата немачке нације. Према Екартовој реалној процени најбољи за вођу је човек из радничког миљеа који ће бити добар говорник, а кога ће пијани песник „потковати“ милитаризмом, те бруталним, расистичким и насилничким идејама које је преузео из тајног Тулског друштва (које је проповедало разне спиритуалистичко-магијске и окултне облике антисеми-

тизма). Екарт је умро од последица алкохолизма 1923. године, али је оставио огроман утицај на будућег фирера, што је он у више наврата истицао.

Охрабрен пророчанствима Чембрлена и Екарта Хитлер је био опседнут уверењем да га је провиђење одредило за вођу немачког народа, којег ће сви слушати као што у касарни слушају глас команданта. Апсолутна послушност Фиреру био је први и основни постулат, који је најбоље осликан у личној заклетви Адолфу Хитлеру за кога се, по милитаристичкој премиси тако присутној у Трећем Рајху, жртвује и живот. Та заклетва је затим понављана од Хитлерјугенда, преко SS-а до Вермахта.

Идеологија националсоцијализма почивала је на класичном милитаризму и на старогерманској митологији, али је стварала и изворно своју митолошку подлогу у виду „мученика покрета“ који су пали у „времену борбе“ (период пре доласка Хитлера на власт). Један од најбољих примера таквог фабриковања лажних идола маса свакако је Хорст Весел (*Horst Wessel*), човек који је, заслепљен нацизмом, потпуно посветио свој живот служењу тој екстремној идеји. Син протестантског свештеника, и несвршени студент, Весел је живео са једном бившом јавном женом што је многим антифашистима послужило као доказ да је у ствари био сводник, што је претерана оцена, али је сигурно да му такво друштво није сметало, јер је живео у њиховом окружењу. Постао је један од вођа берлинских SA одреда, и као загрижени нациста погинуо је фебруара 1930. године у уличној тучи са комунистима, што у оно време није било ништа необично. Вероватно би убрзо био заборављен да није компоновао песму која је постала службена химна партије и друга официјелна химна Трећег Рајха. Гебелсова пропагандна машинерија начинила је од Хорста Весела идеолошки торзо, симбол и пример чистог идеализма, којем сваки прави националсоцијалиста треба да тежи. Као митоманска организација наци-партија је од човека који је обитавао међу проституткама, начинила модел на који је омладина требала да се угледа. Сам текст Веселове песме веома је опскуран а музика подсећа на посмртни марш што је посебно остављало утисак, ако се корача у мраку, у тишини и под светлом буктиња.

Заставе високо! Збијте редове!
 Јуришници марширају чврстим, тихим кораком,
 Друг, кога су Црвени фронт и реакција устрелили,
 Маршира у духу међу нашим редовима.¹⁰

Након доласка нациста на власт та песма се најчешће певала у Немачкој и као да је наслутила где ће већина нациста марширати када Хитлер започне своје безочне ратове и разарања. Гебелс је преко својих пропагандних средстава често преувеличавао број погинулих смеђекошуљаша, који су од обичних хулигана преко ноћи постајали апостоли партије и покрета. Посебно је негован култ нациста који су убијени при неуспелом Минхенском

¹⁰ Николај Толстој, Ноћ дугих ножева, Алфа, Загреб, 1975.

пучу 8. новембра 1923. године. Њима у част подигнуто је светилиште налик на Пергамски жртвеник, где је одржавана масовна партијска светковина на сваку годишњицу срамотно неуспелог пуча (са којег је Хитлер хитроног утекао, док су ти несрећници изгинули). Преко целе године ту су долазили, полагали цвеће и имали час идеолошке наставе многи есесовци, партијци, војници, али и деца школског узраста.

Ако резимирамо милитаристичку идеологију може се приметити да је то многоструко продубљивање теорије Ота фон Бизмарка, који је 1862. рекао: „Велика питања времена не решавају се говорима и већинским закључцима – то је била грешка 1848. и 1849. године – већ гвожђем и крвљу“. Управо на постулатима политике „гвожђа и крви“ нацистички милитаристи су изградили своју идеологију „крви и тла“, која их је по том мишљењу предодредила да господаре светом. Разуме се да би то господарење било крајње немилосрдно као и средства којима би се оно постигло, што су нацисти сурово доказали на подручјима која су окупирани током рата. Принцип те идеологије био је најбоље оличен у пароли: „Један народ, један рајх, један вођа,“¹¹ што су речи које најбоље одсликавају каква је била мисао водилца људи у црном. За њих је оличење државе најбоље осликано у реченици познатог историчара Хајнриха фон Трајчкеа, који истиче да је: „... бит државе прво у моћи, друго у моћи, и треће још једном у моћи“.

Демократски процеси у војсци и милитаризам

Након сагледавања историјске, идејне и филозофске основе немачког милитаризма, као најекстремнијег примера (иако има и других) опште милитаризације друштва у дугом континуитету, треба појаснити интеракцију демократских процеса у војсци који су антипод посматраној појави. Сваки стабилан демократски систем тежи да у друштву очува улогу војске у строго уставним оквирима, што ни у ком случају не значи да се њена одбрамбена и друга улога потцењује или ниподаштава. Видели смо колико је општа друштвена клима у немачким интелектуалним круговима допринела да се спроведе идејна милитаризација Немачке. То значи да за милитаризацију није довољан само војни фактор већ је потребна недемократска филозофска и идејна клима која затим погодује милитаристичким стремљењима која се лако реализују.

У нашој збилји било је много примера употребе и злоупотребе војске, али треба нагласити да се у савременим демократским процесима, од којих ваља издвојити цивилну контролу војске, посебна пажња мора поклањати посматрању оружане силе у ширем друштвеном оквиру. То практично значи да се војни фактор мора интегрисати у друштвене потребе, јер не постоји држава због војске већ је војска ту да заштити државу са више аспеката.

¹¹ Рогер Манвел, Гестапо, Алфа, Загреб, 1975.

Милитаризам је од Немачке у прошлости начинио државни организам који је цео био потчињен војним потребама. У савременој демократској заједници проблем се посматра са дијаметрално супротног становишта по којем војска мора да се прилагоди потребама друштва и заједнице. У том контексту војска мора задовољити читав низ стандарда и процедура да би могла бити коришћена, а њена употреба не може бити изведена без поштовања људских права. Владавина закона је гарант да у друштву неће бити милитаризације која представља претњу за сваки уставни поредак, за шта су најбољи примери одређене афричке и азијске земље у којима је на власти војна хунта.

Милитаризам јесте антипод демократским процесима трансформације војске у један од стубова цивилизованог друштва које почива на чврстим основама поштовања воље грађана да владавини појединца претпоставе владавину права и закона. Војска је специфична организација у којој је владавина и воља појединца претпоставка за функционисање система, што не значи да се унутар те институције могу кршити људска права и слободе на које сваки грађанин има уставна права и гаранције. С тим у вези милитаризам је потпуно недопустив, како у држави, тако и у војном систему где је појединац небитан и треба само да се прилагоди и да покорно служи целини, односно макросистему.

Милитаризована производња, милитаристички дрил и остали негативни сегменти не могу дугорочно допринети стабилности друштва. Превасходно је употреба војске у миру, као и у мировним операцијама, све значајнији проблем на којем ваља инсистирати, што потпуно искључује милитаризам као један самодовољан систем у којем је свака мировна и мирољубива сарадња ван оквира војних савеза нереална, па и излишна.

Литература

1. Алан Булок, Хитлер – слика тираније, Београд, 1954.
2. Albert Šper, Sjećanja iz Trećeg Rajha, Otokar Keršovani, Rijeka, 1981.
3. Владимир Баровић, Теоријски оквир ангажовања електронских медија у кризним ситуацијама, МИОКО, број 2/3, септембар 2008, 20–32.
4. Гроф Кристијан фон Кроко, О немачким митовима, Светови, Нови Сад, 2001.
5. Дарко Гавриловић, Удари судбине, политички митови 20. века, Нови Сад, 2006.
6. Елена Примиферио, Нибелунзи, легенда о Сигфриду и Лоенгрину, Београд, 1968.
7. Ернст Нолте, Фашизам у својој епохи, Просвета, Београд, 1990.
8. Клод Давид, Хитлер и нацизам, Београд, 1999.
9. Николај Толстој, Ноћ дугих ножева, Алфа, Загреб, 1975.
10. Рогер Манвел, Гестапо, Алфа, Загреб, 1975.
11. Франсоа де Фонтет, Расизам, Плато, Београд, 1999.
12. Црњански о националсоцијализму, приредио Зоран Аврамовић, Београд, 1990.